

Posudek na diplomovou práci „Konec první italské republiky“ Terezy Kožichové

Tereza Kožichová se zabývá ve své práci politickými důsledky akce „Čisté ruce“, italsky „Tangentopoli“, která přivodila náhlý konec italské republiky, ustavené referendem roku 1946. Tangentopoli byla mytizována především v evropských médiích jako příklad „samoočistné energie“ demokracií, jak dokazuje například fakt, že ČSSD slibovala jakousi její obdobu i v Česku, což nepochybně přispělo k jejímu volebnímu úspěchu.

Autorka práce (1) zasazuje Tangentopoli do jejího sociálně-politického kontextu, kterým jsou strukturální rozpory italského politického systému; (2) ukazuje, že nebyla řešením rozporů systému ale jejich pokračováním v jiné formě a demytizuje ji tak; (3) ukazuje také – a to považuji za zvláště důležité – že důvodem neúspěchu Tangentopoli (úspěch tu znamená hlubší a trvalou změnu systému a politické kultury země) byl fenomén hluboce zakořeněný v italské politické kultuře, který autorka nazývá „útekem před řešením systémových rozporů“. Jedná se o strategii rozsáhlých kompromisů, jejichž smyslem je zachránit stabilitu systému před konflikty, které by vyvolalo v celé společnosti nastolení „klíčových otázek“ - (master)frame questions, questioni di (s)fondo či controversies – ve veřejném prostoru; bez nastolení takových radikálních otázek, otvírajících přístup k historicitě systému, žádná náprava ale není možná.

Z tohoto hlediska existuje kontinuita mezi způsobem, jak se italská společnost vypořádala s fašismem – připsala jeho nejhorší rysy Němcům a morální vinu za jeho nastolení a fungování naivní menšině jak ukazují například nejslavnější filmy pojednávající to téma – a korupcí v italském politickém systému – vina je několika nečestných politiků, hlavně křesťansko-demokratických a socialistických. Fakt, že korupce byla systémovým jevem, ne morální kategorií, byl odsunut z kolektivního vědomí. Jak autorka ukazuje, to ovšem nemohlo vést k nápravě situace, ale k reprodukci jejich hlavních rysů v jiné (často zhoršené) podobě. Základní pesimistickou tezi autorky potvrzuje i nedávné rozhodnutí soudce Gherarda Colomba, jednoho z protagonistů akce Čisté ruce, rezignovat na svůj úřad a přispět v jiném postavení k formování „kultury legality“ v zemi, bez níž je – podle jeho zkušenosti - korupce v Itálii nevymýtelná. Je příznačné, že si zvolil činnost vydavatele.

Autorka využívá ve svých popisech nejen všech důležitých italských politologických analýz Tangentopoli ale i svědectví protagonistů, jako například dopisy manažerů, kteří spáchali sebevraždu nebo politiků jako Craxi. Začala na tématu pracovat už během svého pobytu v rámci programu Erasmus na Fakultě politických věd v Terstu.

V první části autorka ukazuje, že na „začátku konce“ první republiky stojí bezvýznamná událost, malý úplatek řediteli za zprostředkování zakázky v pečovatelském domě pro staré lidi v

Miláně. V důsledku tří faktorů – konec studené války, referendum o změně volebního systému a volební úspěch antipolitické, protiřímsky a federalisticky orientované Ligy Severu požadující vehementně zrušení veřejného financování politických stran - tato nepatrná událost spustí rozsáhlé vyšetřování způsobu financování politiky, které končí rozpadem „klíčových politických stran systému“ a přechodem k druhé republice.

První republika se vyznačovala deficitem občanských ctností (v Putnamově smyslu *civiness* nebo *public social capital*), především nedostatkem smyslu pro řád založený na obecných pravidlech a masovou preferencí pro pojetí politiky jako uspokojení poptávky po privilegiích. Tento deficit je výsledkem mnoha dějinných faktorů, především chronické slabosti jednotného státu. Autorka vychází ze čtyř rozhodujících anomálií systému, kterými jsou, podle různých autorů, (i) napětí Sever-Jih, (ii) zablokovaná demokracie (Galli) nebo extrémní polarizovaný pluripartitismus (Sartori), (iii) nemodernizovatelně rigidní veřejná sféra a (iv) negativní vliv katolické církve, bránící modernizaci státu a občanské společnosti na italskou politickou kulturu. Ukazuje pak, že tyto anomálie jsou u zdroje toho, co politolog Ungaro nazval „legitimní nelegálnost“ neboli nelegálnost, kterou většina aktérů považuje implicitně za legitimní. Vzniká tak „korupce jako rys prostředí“ (*corruzione ambientale*), hráči, kteří se jí nepřizpůsobí, musí odejít ze hry.

Dále pak autorka podrobně analyzuje expanzi soudní moci na počátku devadesátých let, kdy soudci zcela kolonizovali moc politickou a postupně přesouvali problém systémový (a kulturní) na jednosměrnou kolej „trestního jednání jednotlivců“. Řada sebevražd v reakci na toto pojetí viny ukazuje, že se jedná o interpretaci příliš účelovou, která pomíjí hlubokou legitimnost „korupčního“ financování stran v první republice. Autorka ukazuje, že rozhodující jsou dva momenty: zaprvé strategické propojení médií a této účelové interpretace korupce a, zadruhé, přenesení viny za Tangentopoli na politiky, ačkoli se jednalo ve skutečnosti o rozsáhlou směnu mezi podnikateli a politickými stranami - podnikatelé žádali ochranu proti konkurenci a politické strany ji poskytovaly. Média nikdy neposkytla prostor analýzám, vycházejícím z teze, že korupce je problém italské společnosti, systému, politické kultury „lidu“, jež politické strany zastupují. Jeden z obviněných exministrů například řekl na svou obranu, že dostal čtyřicet tisíc žádostí o doporučení v různých kauzách od voličů, které zastupoval – žadatelé o doporučení, kteří hledali zvýhodnění a privilegium byli přece také vinni.

Velmi zajímavě autorka využívá analýz významného italského sociologa etnometodologické orientace, Piera Paola Gioglioliho, který analyzuje „rituály degradace politiků ze strany soudců“ a různé diskursivní proti-strategie obviněných. Tyto rituály nejsou jen povrchem Tangentopoli, naopak, staly se nakonec jejím jádrem. Z analýz autorky jasně vyplývá, že Tangentopoli byla

ztracenou příležitostí k hlubokým změnám systému, které by postavily druhou republiky na pevnější základy.

Prudký spor Berlusconiho druhé vlády se soudní mocí, fakt, že Tangentopoli byla nazývána „revolucí soudní cestou, studenou občanskou válkou“ nebo že Berlusconi v roli prvního ministra hovořil o „rudých či zpolitizovaných tógách“ nebo o pokusu „zbavit se legitimně zvoleného aktéra na politické scéně soudní zkratkou“ ukazuje, že druhá republika je ještě v zajetí republiky první. Poučný je film „Kajman“ velmi politicky angažovaného režiséra Nanni Morettiho, kde v závěru odsouzený premiér symbolicky vyzývá masu k revoltě proti „soudní mocí“ – palác spravedlnosti je napaden demonstranty pohoršenými nad urážkou svého zvoleného zástupce.

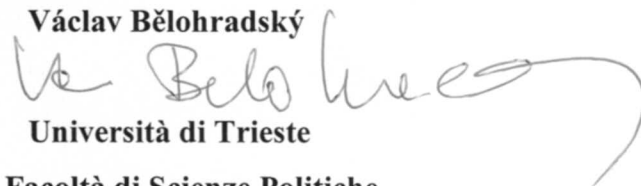
Z práce autorky vyplývá jedna důležitá otázka: jaká politická kultura umožňuje hluboké systémové změny a jaká je naopak znemožňuje? Odpověď souvisí s otevřeností veřejného prostoru. Ten musí být schopen vnútit společnosti otázky, které sice ohrožují stabilitu celé společnosti tím, že problematizují radikálně její historicitu, způsob, kterým se ustavila, ale na druhé straně tak vyvolávají otřesy, umožňující hluboké změny jak systémové tak kulturní. Takový veřejný prostor v Itálii tragicky chybí, převládá v něm snaha spíše kompenzovat nestabilitu systému než ji prohloubit a řešit.

Práce splňuje všechny nároky, kladené na diplomovou práci. Autorka prokazuje hlubokou znalost odborné literatury, studovaný fenomén zasazuje do odpovídajícího kontextu a dochází k politologicky velmi relevantním závěrům. Navrhují hodnotit práci jako výbornou.

Práce obsahuje mnoho citací a specifických odkazů na italskou terminologii a italské mediální formule, jejichž české ekvivalenty vyžadují sjednocující úpravy. Jsem přesvědčen, že po hlubší jazykové a stylistické revizi, práce Terezy Kožichové může být předložena jako práce doktorská.

Praha 6. června 2007

Václav Bělohradský

Università di Trieste

Facoltà di Scienze Politiche